

Een pleidooi voor steun aan de energiecoöperaties in Brabant 28-05-2014

Inleiding

Sinds het begin van de lopende zittingsperiode van Provinciale Staten is het denken over energie in Nederland en in Brabant sterk veranderd, sterker dan bij aanvang van de periode kon worden voorzien. Daar zijn binnenlandse en buitenlandse oorzaken debet aan.

De ontwikkelingen in de Oekraïne hebben Nederland krachtig met de neus op zijn afhankelijke geopolitieke positie geduwd.

De massale beroering over zowel de niet-conventionele schaliegaswinning als over de conventionele gaswinning in Groningen hebben de eindigheid van de bestaande energie-verhoudingen duidelijk gemaakt.

Deze ontwikkelingen hebben meegespeeld bij het afsluiten van het Energieakkoord in september 2013. Dit akkoord heeft terecht een brede politieke steun gekregen, waaronder ook van het IPO.

De schuivende panelen op macroniveau hebben bij onze bevolking tot schuivende panelen op microniveau geleid. De veranderde politieke meerderheidsopvatting over de verzorgingsstaat en over de terugtrekkende overheid hebben coöperatieve initiatieven opgeroepen die dit gat proberen te vullen. Die zijn er bijvoorbeeld op het gebied van voedsel en sociale zekerheid, maar in deze notitie wordt alleen aandacht besteed aan de explosief groeiende sector van de energiecoöperaties.

De SP meent dat deze volksbeweging een vertaling dient te krijgen in het beleid van de provincie. Met deze notitie wil de SP daarvoor een voorzet geven.

Om de voorzet de goede richting en snelheid te geven, is de SP gaan praten met een aantal betrokkenen (1).

Daarnaast heeft de SP de nodige desktopresearch gedaan, waaronder de bronnen (2, hierna genoemd de PBL-studie) en (3, hierna genoemd het VNG-programma).

Onder (4) staat de betekenis van de gehanteerde afkortingen.

Een korte schets van energiecoöperaties in Nederland en in Brabant

De beweging van de energiecoöperaties kan het beste versimpeld worden tot twee golven.

De eerste golf bestaat uit ca 15 landelijk opererende coöperaties, die al (veel) meer dan een decennium bestaan en zich vooral bezighouden met windenergie. Op een voorbeeldlijstje staan bijvoorbeeld De Windvogel uit 1991 met 3300 leden, Zeeuwind uit 1987 met 1700 leden, en de Windunie uit 2001 met 250 leden. Deze coöperaties hebben zich ontwikkeld tot solide en financieel zelfstandige, maar niet winstgerichte ondernemingen, die (samen met de hier niet genoemde coöperaties) goed zijn voor een flink deel van de huidige Nederlandse duurzame energie. Ze zijn vaak in staat (bijvoorbeeld via onder de coöperatie hangende BV's) om met personeel in vaste dienst in eigen beheer projecten te ontwikkelen en te financieren. Samenwerking met lokale partijen is mogelijk.

In deze "eerste golf" speelt Noord-Brabant geen belangrijke rol.

De tweede golf is in Brabant wel goed van de grond gekomen. De PBL-studie benoemt in Brabant 26 bestaande coöperaties en 6 die op 14/02/2014 in oprichting waren. Daaronder hangen nog "aanloopgroepen". Bij elkaar schat de BMF het aantal groepen op tegen de honderd. Het gezamenlijke ledental in Brabant is moeilijk te schatten, maar moet ergens rond de 2000 à 3000 liggen.

Brabantse coöperaties zijn heel jong. Binnen de sector zijn coöperaties als Morgen Groene Energie

uit Nuenen en Breda Duursaam, met een oprichtingsdatum in augustus respectievelijk september 2011, in relatieve zin grijsaards. De statistiek in de PBL-studie laat zien dat het overgrote deel van de Brabantse coöperaties opgericht is in de tweede helft van 2012 of in 2013. Het proces gaat in 2014 nog steeds voort. Het gaat dus om een explosief groeiende volksbeweging.

Brabantse coöperaties houden zich vooral bezig met inkoop en plaatsing van zonnepanelen, voorlichting, verduurzaming van de bestaande woningvoorraad en soms collectieve in- en verkoop van energie.

Er zijn ons als SP geen Brabantse coöperaties bekend die in windenergie doen, hoewel sommigen het wel zouden willen. De barrières blijken tot nu toe te groot.

Brabantse energiecoöperaties bestaan voornamelijk uit huishoudens.

Er bestaan wel (bijvoorbeeld) agrarische coöperaties, maar die zijn meestal op andere doelen gericht (bijvoorbeeld mestverwerking). Energieopwekking is niet het hoofddoel. Aan deze coöperaties wordt in deze notitie geen aandacht besteed.

Mogelijkheden en beperkingen

Er is een klein direct en een groter indirect effect.

Het PBL schat in dat in de huidige omstandigheden de Nederlandse energiecoöperaties in 2020 goed kunnen zijn voor een paar PJ. Ter vergelijking: in het Energieakkoord is vastgelegd dat er tot 2020 in Nederland 100 PJ bespaard moet worden. Maar duurzame energie in Nederland komt neer op schrapen en sprokkelen uit alle denkbare bronnen. Alle beetjes zijn welkom.

Indirect kunnen de coöperaties bijdragen aan een wezenlijke voorwaarde voor het slagen van het Energieakkoord, namelijk draagvlak onder de bevolking. Het zijn gemotiveerde vrijwilligers die bijvoorbeeld zonnepanelen bereikbaar maken en promoten, en die een relatie aanbrengen tussen windenergieprojecten en het belang van omwonenden en de leefbaarheid van een gebied. In die zin kunnen de coöperaties een waardevolle katalysator zijn, ook al wordt de opbrengst van de projecten niet op hun naam geschreven.

Ideële uitgangspunten

Coöperaties volgen de ICA-beginselen, die zich in de loop van de geschiedenis van de coöperatieve beweging ontwikkeld hebben: een open en vrijwillig lidmaatschap; democratische controle door de leden; economische participatie van de leden; autonomie en onafhankelijkheid; onderwijs, vorming en informatieverspreiding; samenwerking tussen coöperaties; engagement met de gemeenschap. Het voorbeeld is de Engelse Social Value Act, waarin Social Enterprises gereguleerd worden.

De verhouding met gemeenten en provincie

Omdat de Brabantse projecten vooral over zonnepanelen en voorlichting gaan, overschrijden ze de gemeentegrens als regel niet. Daarom werken Brabantse coöperaties als regel lokaal en is het eigen gemeentebestuur de eerst aangewezen partner. Ondersteuning van groepen in buurgemeenten (bijvoorbeeld op SRE-schaal) komt echter voor.

Deze situatie is echter gedeeltelijk uit nood geboren. Als een coöperatie windturbines zou kunnen plaatsen, komt de provincie al gauw in beeld, zowel vanwege ruimtelijke overwegingen als vanwege de bedragen.

Windturbines hebben ten opzichte van zonnepanelen als voordeel dat ze in beginsel op collectief niveau geld kunnen opleveren. Als de coöperatie (mede)eigenaar van een turbine is, kan de

coöperatie als organisatie elektrische energie verkopen. Zonnepanelen begunstigen als regel het individueel niveau.

De coöperatie kan dan besluiten de opbrengst voor een gemeenschappelijk goed aan te wenden. Energie Dongen heeft hiertoe bijvoorbeeld al eens verkennende besprekingen gevoerd met het provinciale leefbaarheidsnetwerk, de opvolger van de vroegere IDOP-regeling. Ook uit andere delen van Nederland zijn voorbeelden bekend dat opbrengsten van windenergie aan gemeenschapsdoelen ten goede kwamen.

Bovendien worden gemeenten al gauw overvraagd. De verhoudingen zijn goed, de sympathieën gaan dezelfde kant op maar de belangen niet altijd. De genoemde PBL-studie legt dat goed uit. Veel gemeenten hebben klimaatneutrale ambities, die maatregelen vragen op een schaal die een coöperatie niet leveren kan en de gemeente zelf ook niet. Soms komen coöperaties in een (slecht betaalde) rol als uitvoerder van gemeentelijk beleid terecht, terwijl het eigenlijk autonome organisaties zijn met een eigen agenda.

Waar lopen de coöperaties tegen aan?

Samengevat: gebrek aan erkenning, ontbrekend of onbruikbaar beleid en te kort schietende middelen.

Het steekt energievoöperaties dat de meerwaarde van het coöperatieve concept soms onvoldoende herkend wordt. Een coöperatieve vereniging is meer dan een juridische formaliteit, het is een op de gemeenschap gerichte politieke agenda.

Dit verwijt treft vooral de provincie. In het provinciale energiebeleid waren de coöperaties tot de Green Deal-overeenkomst met de VEC nagenoeg volledig afwezig, en nu nog maar heel beperkt.

Het belangrijkste inhoudelijke gebrek aan het provinciale beleid is dat het in Brabant tot nu toe niet mogelijk gebleken is dat Brabantse coöperaties (en daarmee de Brabantse bevolking) in Brabantse windenergieprojecten kunnen participeren. Het duidelijkst komt dat op dit moment naar voren bij het grote project langs de A16 .

Omdat participatie zijdens de lokale bevolking niet tot stand kan komen (die wel de overlast van de molens heeft), kan er ook geen geld uit een project naar de lokale bevolking vloeien voor bijvoorbeeld IDOP-achtige doelstellingen.

Een grote, gesettlede coöperatie (zoals bijvoorbeeld de drie genoemde landelijke coöperaties) kan financieel zijn eigen broek ophouden. De Brabantse coöperaties zijn nog niet groot en als regel evenmin gesettled. Het begint vaak met goedbedoelende amateurvrijwilligers die, voor ze het weten, transacties en verantwoordelijkheden onder de vingers krijgen die de schaal van de organisatie ver overstijgen. Tot op zekere hoogte helpen gemeentes de risico's op te vangen, maar ook dat kent grenzen.

De noodzaak tot een zekere mate van professionalisering gaat zich opdringen, en daarmee het invullen van de werkgeversfunctie. In de praktijk loopt dit soort processen moeizaam. Het Energieakkoord uit 2013 bijvoorbeeld biedt de gemeenten (in deze vertegenwoordigd door de VNG) financieel niet veel. Voor het deelprogramma Gebouwde omgeving (particuliere woningeigenaren) is voor alle gemeenten samen over drie jaar 15 miljoen beschikbaar. Voor een aantal activiteiten, waarvan de duurzame energieproductie er één is, is zelfs geen budget beschikbaar. Het procesgeld en de platformfunctie moet de VNG uit eigen middelen bekostigen.

Aan welke energiedoelen en via welke kanalen geeft Brabant zijn geld uit?

De provincie Brabant geeft vooral geld uit via het Energiefonds (onder beheer bij de BOM) en via de Green Deal – akkoorden met het Rijk.

Daarnaast geeft Enexis geld uit aan experimenten met netbeheer, en komt een deel van het landelijke Topsectorenbeleid in Brabantse projecten terecht. Omdat de provincie hier geen bevoegd gezag is, laten we deze geldstromen hier buiten beschouwing.

Nauwkeurige lezing van de begroting 2014 en de jaarrekening 2013 leidt tot het volgende beeld wat betreft het Energiefonds (van 71 miljoen):

Op de Jaarrekening 2013 staan

- a) industriepolitiek
- b) laadinfrastructuur voor elektrische auto's
- c) onder 1.7.4 staat de intentie om drie slimme wijken in te richten, waarvan 150 huishoudens in de Bredase wijken Easystreet en Meulenspie gerealiseerd zijn

Op de Begroting 2014 staat

- d) hetzelfde.
- e) warmteprojecten 2.0 miljoen, vooral onderzoek en bedrijventerreinen
- f) het oprichten van een Cleantechfonds (dd 28/11/2013, overgedragen aan de BOM dec 2013), met 12 miljoen, waarvan 7 miljoen voor zonnepanelen en 5 miljoen voor elektrisch rijden, "gericht op jonge ondernemingen met innovaties op het gebied van nieuwe energietechnologie".

Enig gepuzzel om de diverse Green Deal-projecten in beeld te krijgen leidt tot het volgende beeld: het Rijk heeft met allerlei instanties Green Deal – akkoorden gesloten, waaronder met de provincie NBabant. De provincie heeft een garantiefonds (ter grootte van de maximale Rijksbijdrage) ingesteld van 12 miljoen voor "Biobased" en solar.

Het Brabantse deel van de Green Deal is opgegaan aan:

- g) subsidie aan boerderijen "Asbest eraf, zonnepanelen erop" (3,3 miljoen provincie en een klein deel van 20 miljoen die het Rijk landelijk voor deze regeling beschikbaar stelt). Per sept 2014 is deze regeling afgelopen.
- h) 49.500 Euro eenmalig subsidie aan VCE
- i) via Smart Energy Regions, waarin groot aantal overheden, bedrijven, onderwijsinstellingen, en de coöperaties Morgen Groene Energie en Waalre Energie Lokaal. Programma:
 - 1) project Airey woningen Eindhoven
 - 2) bedrijventerreinen (Kraaiven Tilburg, Cranendonck, Campus TUE en StrijpS)
- j) Er is uit de gelden ter stimulering van de bouw 1,0 miljoen beschikbaar voor projecten om de bestaande woningbouw te isoleren

Met andere woorden: de Brabantse energiegelden gaan voor het grootste deel op aan industriepolitiek en bedrijventerreinen; van wat overblijft gaat een groot deel op aan een laadstructuur voor elektrische auto's; van wat daarvan overblijft gaat het grootste deel op aan twee wijken in Brabant (in Breda en Eindhoven, waar Morgen Groene Energie in een uitvoerende rol zit); en uiteindelijk gaat €49.500 als incidentele subsidie naar een deel van de coöperaties zelf (namelijk naar de VEC).

In welke richting zoekt de SP verbeteringen van het beleid?

Vooropgesteld zij dat de SP zich niet principieel afzet tegen de hoofdlijnen van het bestaande

provinciale energiebeleid. Er is niets mis met industriepolitiek en de verduurzaming van bedrijventerreinen en elektrische auto's. Bovendien zijn hierover al eerder beleidsafspraken gemaakt.

De vraag is wel of het beleid voldoende in balans is. Huishoudens en coöperaties komen er nu wel erg bekaaid van af.

Verder realiseert de SP zich dat er aan voorstellen vaak haken en ogen zitten. Ze vragen om nadere studie en om maatwerk. Deze voorbehouden gemaakt zijnde, zou de SP toch wel wat richtinggevend suggesties willen doen in de hoop dat GS deze, waar mogelijk, uitwerken tot een voorstel.

- A) Provinciale Staten spreken hun politieke waardering uit voor de conceptuele grondslag van coöperatieve verenigingen en de daaraan ten grondslag liggen ICA-beginselen
- B) Provinciale Staten spreken als hun politieke oordeel uit dat in toekomstige windenergieprojecten coöperatieve verenigingen een nader te bepalen deel toegewezen krijgen (bijvoorbeeld 30%).
Bij de keuze voor een coöperatieve vereniging wordt mee gewogen of deze vereniging voldoende professioneel is en een lokaal/regionaal karakter heeft en of (in het geval het een landelijk opererende coöperatie betreft) deze een samenwerking wil aangaan met lokale/regionale coöperaties.
- C) Provinciale Staten nodigen het College van GS uit om in gesprek te gaan met Brabantse gemeenten om een vergelijkbare draagvlakparagraaf in hun vergunningverlening op te nemen
- D) Provinciale Staten nodigen het College van GS uit om te onderzoeken in hoeverre het lopende windenergieproject langs de A16 nog toegewezen kan worden aan coöperatieve partijen
- E) Provinciale Staten nodigen het College van GS uit om in gesprek te gaan met relevante partijen met het doel een goede werkgeversfunctie ten behoeve van Brabantse coöperaties van de grond te tillen. Het perspectief daarbij moet zijn dat na enige jaren de financiële lasten hiervan voor rekening van de coöperatie zelf komen
- F) Provinciale Staten spreken als hun oordeel uit dat daar, waar coöperaties ten behoeve van de gemeenten en de provincie beleid of projecten ontwikkelen, voor dit denkwerk een passend uurtarief betaald wordt. (zie ook de PBL-studie)
- G) In de PBL-studie wordt voorgesteld (zie bijv. blz 6) "*Provinciale fondsen kunnen bij de financiering van energiecoöperaties minder hoge eisen stellen aan 'de kwaliteit van de organisatie' en de minimumhoogte van de lening dan een commerciële bank*". Provinciale Staten nodigen het College van GS uit hieraan voor een overgangstermijn van een nader te bepalen tijdsduur een aanvaardbare invulling te geven. Het eindperspectief is dat deze dienstverlening zichzelf op termijn overbodig maakt doordat coöperaties hun eigen inkomsten kunnen genereren en voldoende professionaliteit kunnen opbouwen.
- H) Provinciale Staten nodigen het College van GS uit om met de Brabantse installatiesector in gesprek te gaan over de gedachte om de inkoop van zonnepanelen op een collectieve manier vorm te geven (bijvoorbeeld in de juridische vorm van een coöperatie van bedrijven), waarbij de provincie middels het Energiefonds participeert. Dit zou wellicht een bezuiniging op posten als bankgaranties, kredietverzekeringen, renteverliezen en dergelijke kunnen

opleveren, waardoor zonnepanelen goedkoper geleverd kunnen worden. Deze lagere prijs zou mogelijk tot afname en installatie van meer panelen kunnen leiden, en daarmee tot meer werkgelegenheid en meer duurzame energie.

I) Provinciale Staten spreken als hun politieke oordeel uit dat een nader te bepalen, maar groter deel van het Energiefonds en de Green Deal – gelden ten goede moet komen aan huishoudens en aan de coöperaties, en nodigen het College van GS uit om hiervoor een werkbaar systeem te ontwerpen.

(1) Morgen Groene Energie uit Nuenen

Best Duurzaam uit Best

Energie Dongen

O3 uit Oirschot

De Windvogel (landelijk)

Brabantse Milieu Federatie

(2) “Energiecoöperaties: ambities, handelingsperspectief en interactie met gemeenten – de energieke samenleving in praktijk” (PBL, maart 2014). Bijlage 2 geeft een volledige lijst met coöperaties in Nederland, voor zover bekend op 14 februari 2014.

(3) VNG Ondersteuningsprogramma Energie 2014 -2016 (VNG maart 2014)

(4) ICA International Co-operative Alliance

IDOP Integraal Dorp Ontwikkelings Plan

IPO InterProvinciaal Overleg

PBL PlanBureau voor de Leefomgeving

PJ PetaJoule (10^{15} Joule, een gangbare grote energiemaat = 278 miljoen kWh)

SRE Samenwerkingsverband Regio Eindhoven

VEC Vereniging van Energie Coöperaties

VNG Vereniging Nederlandse Gemeenten